

ΠΕΤΡΟΣ
ΜΑΡΚΑΡΗΣ

Κατ' εξακολούθηση

Όλα αλλάζουν
να ξαναρχίσεις
μπορείς και με την τελευταία σου πνοή.
Μα ό,τι έγινε έγινε.
Και το νερό που έχεις βάλει στο κρασί σου
δεν μπορείς να το ξαναβγάλεις.
[...]
Όλα όμως αλλάζουν
να ξαναρχίσεις
μπορείς και με την τελευταία σου πνοή.

ΜΠΕΡΤΟΛΤ ΜΠΡΕΧΤ

Στη μνήμη του Ζοζέφ

Π ε ρ ι ε χ ό μ ε ν α

1.

Ο μυθιστοριογράφος που ξύπνησε αργά
σελ. 13

2.

Το κατά συνθήκην μυθιστόρημα
σελ. 123

3.

Ο «μπρεχτολόγος» παρά τη θέλησή του
σελ. 149

4.

Η σπουδή και η επιβίωση
σελ. 181

1.

Ο μυθιστοριογράφος που ξύπνησε αργά

ΔΕΝ ΕΒΑΛΑ το ποίημα του Μπρεχτ στην αρχή του βιβλίου μόνο επειδή μου αρέσει, αλλά και επειδή αποτυπώνει κατά κάποιο τρόπο τον συγγραφικό μου βίο. Άρχισα να γράφω μυθιστορήματα, όταν ήμουν πενήντα οκτώ χρονώ — όχι ακριβώς με την τελευταία μου πνοή, αλλά ευρισκόμενος σαφώς εν πορεία προς αυτήν, έστω και αν πιστεύω στη ρήση του Μαρξ —επειδή μου αρέσει, αλλά και επειδή με βολεύει— ότι η συντομότερη απόσταση μεταξύ δύο σημείων μπορεί, ενίοτε, να είναι η καμπύλη. Από την άλλη, ξέρω πολύ καλά ότι «το νερό που έχω βάλει στο κρασί

μου» δεν μπορώ να το ξαναβγάλω. Ζω άνετα μ' αυτή την αλήθεια, χωρίς να μιζεριάζω και χωρίς δακρύβρεχτους αναστεναγμούς του τύπου «αχ, εκείνο το λάθος, τότε, το πλήρωσα πολύ ακριβά!»

Δε θα είχα καταλήξει ποτέ στο μυθιστόρημα, αν δεν είχε εμφανιστεί μπροστά μου ο αστυνόμος Κώστας Χαρίτος. Η όποια επιτυχία μου ως μυθιστοριογράφου είναι πρώτα δική του. Υπάρχουν χαρακτήρες, που πετάγονται ξαφνικά μπροστά σου, χωρίς να έχεις υποπτευθεί ποτέ την ύπαρξή τους. Μοιάζουν μ' εκείνους τους συγγενείς που ξεφυτρώνουν μια ωραία μέρα από το πουθενά και σου λένε: «εγώ είμαι ο ξάδερφος του πατέρα σου, που είχα φύγει είκοσι χρονώ στον Καναδά», ή «εγώ είμαι αδερφή σου από πατέρα και μεγάλωσα με τη μαμά μου στην Κριμαία». Συνήθως, αντιμετωπίζεις αυτούς τους μέχρι τούδε αγνώστους συγγενείς σαν ένα πρόσθετο βάρος, που πέφτει στους ώμους σου ξαφνικά και απροειδοποίητα. Δε σου φτάνει η οικογένειά σου, με την οποία σε συνδέουν κάποιες μορφής φροντίδα και κάποιου είδους διαφορές, πρέπει τώρα να υποστείς και έναν άγνωστο συγγενή που σου έρχεται ουρανοκατέβατος. Όπως λέει ο Μπρεχτ στην *Αγία*

Ιωάννα των Σφαγείων «είναι σαν να ζητάς από τον Άτλαντα, που σηκώνει τον κόσμο στους ώμους του, να φορτωθεί και μια καρέκλα». Ο συγγενής από το πουθενά είναι η καρέκλα. Ας μην είμαι όμως μικρόψυχος. Πάντα υπάρχουν εξαιρέσεις. Με κάποιους απ' αυτούς τους απρόσκλητους συγγενείς ζεσταίνεσαι από την πρώτη στιγμή και λυπάσαι που δεν τους είχες γνωρίσει νωρίτερα. Δεν είναι ούτε η συγγενική σχέση ούτε η σχέση αίματος που σε τραβάει τις περισσότερες φορές αλλά η χημεία του πρώτου βλέμματος.

Με τον Χαρίτο δε συνέβη ούτε το ένα ούτε το άλλο. Ξεφύτρωσε μπροστά μου το φθινόπωρο του 1993. Ήταν ο τρίτος χρόνος της σειράς «Ανατομία ενός εγκλήματος» κι εγώ πάλευα να γράψω τα επεισόδια, αγχωμένος και με τις προθεσμίες να με κυνηγάνε. Ξαφνικά ένα πρωί εμφανίστηκε μπροστά στο γραφείο μου μια τριμελής οικογένεια: πατέρας, μητέρα και παιδί. Μια τυπική, ελληνική, οικογένεια, που τη συναντάμε σε οποιαδήποτε μικροαστική συνοικία της Αθήνας, στην Κυψέλη, στους Αμπελόκηπους, στα Τουρκοβούνια ή στο Βύρωνα. Η πρώτη μου σκέψη ήταν να τη στείλω στο διάολο και να

βρω την ησυχία μου. Η κλασική αντίδραση απέναντι στον άγνωστο και απρόσκλητο συγγενή: θέλεις να τον διώξεις, για ν' αποφύγεις τις δυσάρεστες εκπλήξεις. Έτσι περίπου ένιωσα με τον Χαρίτο. Ήθελα να τον ξεφορτωθώ, γιατί φοβόμουν τη μικροαστική καταγωγή του. Η λογοτεχνία, το θέατρο, ο κινηματογράφος, η τηλεόραση είναι γεμάτοι μικροαστούς και μικροαστικές οικογένειες. Τι παραπάνω θα έλεγα εγώ; Πέρα απ' αυτό, οι συγγραφείς και οι καλλιτέχνες αισθάνονται συνήθως αμήχανοι με τους μικροαστούς συγγενείς τους και προτιμούν να τους κρατάνε σε κάποια απόσταση. Εξαιρούνται εν μέρει οι γιορτές, αλλά και γι' αυτές υπάρχουν συνήθως τα τηλέφωνα, τα λουλούδια, πρόσφατα και τα SMS.

Ο άντρας ανήκε όμως στους επίμονους συγγενείς, σ' αυτούς που σου αφήνουν καθημερινά μηνύματα στον τηλεφωνητή και σε ρωτάνε πότε θα βρεθούμε. Στο τέλος λες αυτό που έλεγε ο συχωρεμένος ο πατέρας μου: μια ψυχή είναι που θα βγει, ας βγει να τελειώνουμε. Έτσι περίπου εξελίχτηκε η σχέση μου με τον Χαρίτο. Μόλις έμπαινα στο γραφείο μου, τον έβρισκα να με περιμένει, έτοιμος να μου τριβελίσει το μυαλό. Πάνω

στο μήνα, η παρουσία του είχε μετατραπεί σε καθημερινό μαρτύριο. Δε με άφηνε να συγκεντρωθώ στα σενάρια, που έτσι κι αλλιώς τα έγραφα αγκομαχώντας, και κάθε απόπειρά μου να τον διώξω —με το ήμερο ή με το άγριο— αποτύχαινε οικτρά. Ένα πρωί, καθώς έκανα πάλι την απέλπιδα προσπάθεια να τον διαολοστείλω, μου πέρασε σαν αστραπή η ιδέα ότι αυτός ο τύπος, για να με βασανίζει έτσι, ή οδοντίατρος πρέπει να είναι ή μπάτσος.

Ήταν η πρώτη φορά που σκέφτηκα ότι ο Χαρίτος μπορεί να είναι αστυνομικός. Ως τότε έβλεπα μπροστά μου έναν «πάτερ φαμίλια» αγνώστων λοιπών στοιχείων. Μόλις ξεκαθάρισα ότι αυτός που με βασάνιζε εδώ και ένα μήνα ήταν μπάτσος, τα υπόλοιπα κομμάτια του χαρακτήρα του άρχισαν να ταιριάζουν από μόνα τους. Ήξερα αμέσως ότι τον έλεγαν Κώστα Χαρίτο και τη γυναίκα του Αδριανή. Όπως ήξερα ότι το «παιδί» της οικογένειας ήταν κορίτσι, το έλεγαν Κατερίνα και έκανε διδακτορικό στα νομικά στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Το μόνο που πραγματικά έψαξα ήταν η συνοικία που έμενε. Ενώ στην αρχή είχα απο-

ποιηθεί τη μικροαστική συνοικία, τώρα που γνώριζα την οικογένεια καλύτερα ήθελα να τη διατηρήσω. Η απόφασή μου είχε να κάνει και με τη δική μου οικογένεια, αλλά ας τ' αφήσουμε αυτό για αργότερα. Διάλεξα, λοιπόν, την οδό Αριστοκλέους στα σύνορα Παγκρατίου-Βύρωνα, και εκεί τοποθέτησα το διαμέρισμα του Χαρίτου και της οικογένειάς του. Είναι ένα μικρό, στενό δρομάκι, χωρίς κανένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, όπως άλλωστε και η οικογένεια. Αν τη συναντούσατε κατά τύχη στο δρόμο, θα την προσπερνούσατε αδιάφοροι.

Η πείρα μου, ωστόσο —πείρα που εν πολλοίς την απόκτησα, μελετώντας ως μεταφραστής τα έργα άλλων συγγραφέων—, με έχει διδάξει ότι κανένας συμπαγής χαρακτήρας δεν είναι απόλυτα πειστικός. Οι μονοκόμματοι χαρακτήρες είναι συνήθως βαρετοί και αδιάφοροι. Για να το πω διαφορετικά: ακόμα και ο πιο άχρωμος και άοσμος ήρωας χρειάζεται κάπου μια «ρωγμή», κάτι διαφορετικό, που θα τον κάνει να ξεχωρίζει. Στον Χαρίτο υπάρχουν δυο. Η πρώτη είναι το αυτοκίνητό του, το περίφημο Fiat 131 Mirafiori.

Ένα μεγάλο μέρος των ερωτήσεων που

δέχομαι, όταν μιλάω με αναγνώστες, αφορούν το Μιραφιόρι. Ένα Χιουντάι, ένα Νισάν ή ένα Όπελ θα το έβρισκαν απόλυτα εναρμονισμένο με το χαρακτήρα και την κοινωνική κατάσταση του Χαρίτου. Το Μιραφιόρι όμως; Οι νεότεροι δεν ξέρουν καν τι αυτοκίνητο είναι αυτό. Οι μεγαλύτεροι το ξέρουν, αλλά απορούν πού το θυμήθηκα. Μια Ιταλίδα φίλη μου είπε κάποτε: «Μπορεί να υπάρχει κανένα μοντέλο στο μουσείο του Ανιέλι, αλλά στην Ιταλία το Μιραφιόρι δεν το κυκλοφορούν ούτε οι λαθρομετανάστες».

Ειδικά στην Ελλάδα, το Μιραφιόρι δεν είχε ποτέ μεγάλη πέραση. Συνεπώς, αντιλαμβάνομαι την εύλογη ερώτηση: πώς σου 'ρθε; Ακούγεται απίστευτο, αλλά μου ήρθε από τη Λιβύη, και θα εξηγήσω αμέσως το γιατί. Από τα μέσα της δεκαετίας του εξήντα ως τα μέσα της δεκαετίας του εβδομήντα δούλευα στο τμήμα εξαγωγών των τσιμέντων «Τιτάν». Εκείνη την εποχή η Ελλάδα πουλούσε πολλά τσιμέντα στη Λιβύη και εγώ βρισκόμουν κάθε τόσο στη Βεγγάζη ή στην Τρίπολη. Και στις δυο πόλεις κυκλοφορούσαν τότε σχεδόν αποκλειστικά τα Φιάτ και από τα Φιάτ, τα Μιραφιόρι. Δεν υπήρχε περίπτωση να διασχίσεις δρόμο και

να μην πέσεις πάνω σε παρκαρισμένο ή διερχόμενο Μιραφιόρι. Όταν, λοιπόν, σκέφτηκα ποιο αυτοκίνητο θα ταίριαζε καλύτερα στον Χαρίτο, μπροστά στα μάτια μου ζωντάνεψε το Μιραφιόρι.

Αυτή την εξήγηση έδινα κάθε φορά που με ρωτούσαν «γιατί το Μιραφιόρι;» Μέσα μου όμως δεν ήμουν ευχαριστημένος. Ένωθα πως αυτή ήταν η δική μου εξήγηση και όχι του Χαρίτου. Τελικά, ο Χαρίτος μου έδωσε την εξήγηση στο τέταρτο μυθιστόρημα, στον *Βασικό μέτοχο*. Εκεί εξηγεί στον Βλασόπουλο, σε μια συζήτηση που έχουν στο ολυμπιακό κωπηλατοδρόμιο των Σπάτων, γιατί δεν αποχωρίζεται το Μιραφιόρι.

Η δεύτερη αδυναμία του Χαρίτου (ή «ρωγμή», πείτε την όπως θέλετε) είναι τα λεξικά. Ένας αστυνομικός που χαλαρώνει διαβάζοντας λεξικά, αλλά μόνο λεξικά και τίποτε άλλο. Οι περισσότεροι αναγνώστες το βρίσκουν πολύ αστείο. Αναρωτιέμαι γιατί. Στην αστυνομική λογοτεχνία υπάρχουν ήρωες με πολύ πιο ασυνήθιστες, θα έλεγα «περιθωριακές», αδυναμίες. Θα περιοριστώ σε δύο παραδείγματα: ο Άνταμ Νταλγκλίν, ο ήρωας της Π.Ντ. Τζέιμς είναι, εκτός από αστυνομικός, και ποιητής. Εντάξει, δε λέω

ότι οι αστυνομικοί ή ακόμα και οι υπουργοί Δημόσιας Τάξης δεν μπορούν να γράφουν ποιήματα, αλλά, όπως και να το κάνουμε, ένας ποιητής αστυνομικός έχει κάτι το περίεργο. Στην Ελλάδα είχαμε σανδαλοποιό ποιητή, τον συμπαθέστατο Μελισσινό, αστυνομικό ποιητή όμως δε θυμάμαι να είχαμε, εκτός και αν μου διαφεύγει.

Ακόμα πιο περίεργος είναι ο επιθεωρητής Μπρουνέτι της Ντόνα Λεόν. Έχει σπουδάσει αρχαία ελληνική και λατινική γραμματεία και είναι παντρεμένος με μια καθηγήτρια πανεπιστημίου, η οποία κατάγεται, επιπλέον, από μια πολύ παλιά οικογένεια ευγενών της Βενετίας. Αν εγώ είχα βάλει τον Έλληνα μπάτσο Χαρίτο να είναι παντρεμένος με πανεπιστημιακό και να έχει, μάλιστα, σπουδάσει ο ίδιος αρχαία ελληνική και λατινική γραμματεία, θα γελούσε η κάθε πικραμένη. Έτσι περιόρισα την αδυναμία του αρχικά σε δυο λεξικά: στο εννεάτομο *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης* του Δημητράκου και στο τετράτομο *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης των Λίντελ-Σκοτ*. Αργότερα προστέθηκε σ' αυτά το *Ερμηνευτικό Λεξικό Πασών των Λέξεων του Ιπποκράτους* του Πάνου Δ. Αποστολίδη, που του

χαρίζει η κόρη του, η Κατερίνα, όταν είναι άρρωστος στο νοσοκομείο.

Ο Χαρίτος κόλλησε την αγάπη για τα λεξικά από μένα, γιατί εγώ είμαι λάτρης των λεξικών. Εκεί που άλλοι βρίσκουν τα λεξικά βαρετά ή ένα αναγκαίο κακό, εμένα με συναρπάζουν και μου τρώνε ώρες. Όταν μπαίνω σε βιβλιοπωλείο, το πρώτο τμήμα που ξεψαχνίζω είναι των λεξικών. Τώρα μάλιστα, που πολλά παλιά λεξικά κυκλοφόρησαν ξανά σε DVD, και είναι φτηνότερα (γιατί, ας μη γελιόμαστε, τα λεξικά είναι ένα πανάκριβο χόμπι), ψάχνω συνέχεια στο διαδίκτυο για καινούριες εκδόσεις. Δεν ξέρω, αν αυτή η αγάπη για τα λεξικά έχει να κάνει με τη μεταφραστική μου δουλειά, που με εξοικείωσε μαζί τους, το βέβαιο, πάντως, είναι ότι συνεχίζω να τα αγοράζω μετά μανίας.

Από την άλλη, έχω μια έμφυτη αντιπάθεια για αστυνομικούς ή ντετέκτιβ που είναι «παράξενοι» ή διαθέτουν μια ξεχωριστή ευφυΐα. Συνήθως έχουν δίπλα τους και έναν «αφελή» θαυμαστή, που τον μετατρέπουν σε τσουτσέκι τους για να πουλήσουν εξυπνάδα. Αυτή είναι η σχέση του Σέρλοκ Χολμς με τον Γουότσον ή του Ηρακλή Πουαρό με τον Χάστινγκς. Στην πραγματικότητα οι αστυ-

νομικοί και οι ντετέκτιβ —όπου υπάρχουν— δεν είναι ούτε «περίεργοι» ούτε ιδιαίτερα ευφυείς. Είναι απλοί άνθρωποι, που με κόπο και επιμονή προσπαθούν να εξιχνιάσουν υποθέσεις δύσκολες, περίπλοκες και πολύ συχνά βρόμικες.

Για παράδειγμα, προτιμώ χίλιες φορές τη μις Μαρπλ από τον Πουαρό. Ο Πουαρό, ως χαρακτήρας, βασίζεται σε μια σοφιστεία: είναι εκκεντρικός, άρα λύνει μυστήρια. Αντίθετα, με τη μις Μαρπλ αναρωτιέσαι: πώς αυτή η κλώσα μπορεί και λύνει μυστήρια; Αυτό ακριβώς κάνει τη μις Μαρπλ πιο ενδιαφέροντα χαρακτήρα.

Τα προβλήματα δε λύθηκαν, ωστόσο, από τη στιγμή που αποφάσισα πως ο Κώστας Χαρίτος ήταν αστυνόμος και επικεφαλής του Τμήματος Ανθρωποκτονιών, της Διεύθυνσης Ασφαλείας Αττικής. Η αποκάλυψη του μυστηριώδους ανδρός που έπαιρνε κάθε πρωί θέση μπροστά στο γραφείο μου ήταν η αρχή των προβλημάτων μου και όχι το τέλος τους.

Μία από τις απαράβατες αρχές του αστυνομικού μυθιστορήματος είναι ότι ο ήρωας,